

Türkiye’de Siyasal Propaganda Araçlarının Kullanımına Bir Örnek: “27 Mayıs 1960 İnkılabı”

An Example Of The Use Of Political Propaganda Tools In Turkey: “The Revolution Of 27 May 1960”

Işıl TUNA PINAR*

* Doç. Dr., -Türkiye.

Orcid Id: 0000-0002-6238-1609

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Işıl Tuna Pinar, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,

E-posta / E-mail:

isil.tuna@msgsu.edu.tr

Geliş Tarihi / Recived Date:

19 Nisan 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:

14 Ekim 2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Citation:

Işıl Tuna Pinar, “Türkiye’de Siyasal Propaganda Araçlarının Kullanımına Bir Örnek: “27 Mayıs 1960 İnkılabı”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 135, Sayı 266, İstanbul 2023, s. 93-110.

doi: 10.55773/tda.1285921

Öz

27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye’de ilk defa meydana gelen askeri darbe ile Demokrat Parti iktidarı fiili olarak sona ermiştir. Darbenin tarafsız olduğu yayımlanan bildiride vurgulansa da kısa sürede DP’nin ileri gelenleri tutuklanmış, Yassıada mahkemelerinde yargılanmış, DP kapatılmıştır. Darbeden kısa bir süre sonra Demokratları meşruiyetini kaybetmiş bir iktidar 27 Mayıs’a ise meşruiyet atfetmek amacıyla bir dizi propaganda faaliyeti içerisine girmiştir. Yapılan propaganda-ların tamamında DP iktidarının ülkeyi kötü duruma düşürdüğünden hareketle 27 Mayıs müdahalesinin gerekliliği ve getirdiği özgürlük işlenmiştir. Bu çalışmada dönemin gazeteleri, o dönem yayınlanan propaganda malzemeleri ve araştırma eserleri çerçevesinde siyasal propaganda araçlarının Türkiye’de kullanımına bir örnek olarak 27 Mayıs 1960 tarihinde meydana gelen askeri darbe sonrasında cuntacıların geniş yelpazede hangi amaçla neler yaptıkları incelenerek darbenin inkılabı nasıl dönüştürüldüğü gözler önüne serilecektir.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs 1960, Siyasi Propaganda, Demokrat Parti, MBK.

Abstract

With the military coup that took place for the first time in Turkey on May 27, 1960, Democratic Party rule came to an end. Although it was emphasized in the published statement that the coup was neutral, the notables of the DP were arrested in a short time, tried in the Yassıada courts, and the DP was closed. A government whose Democrats lost its legitimacy shortly after the coup, a series of propaganda activities were started in order to attribute legitimacy to May 27. In all of the propaganda made, the necessity of the May 27 intervention and the freedom it brought were discussed, considering that the DP government put the country in a bad situation. In this study, as an example of the use of political propaganda tools in Turkey within the framework of the period’s newspapers, propaganda materials and research works published at that time, it will be revealed how the coup was transformed into a revolution by examining what the junta did in a wide range after the military coup that took place on 27 May 1960.

Keywords: 27 May 1960, Political Propaganda, Democratic Party, MBK.

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Giriş

Türkiye II. Dünya Savaşı'nın sonra ermesinin ardından dünyadaki gelişmelere paralel bir şekilde iç siyasetinde bir takım değişim içerisine girmiştir. Avrupa'da savaş kesin olarak Müttefikler lehine değişirken otoriter rejimlerin üstünlüğü imajı yerini özellikle İngiltere ve Amerika'nın teşvikiyle hak, hürriyet, özgürlük kavramlarına bırakmıştır. Türkiye, 28 Şubat 1945 yılında imzaladığı Birleşmiş Milletler Beyannamesi ile demokratik prensiplere uygun daha özgürlükçü bir yapıya geçeceğinin taahhüdünü vermiştir.¹ Sovyetler Birliği'nin Kars, Ardahan ve Artvin'den toprak talebi ile Boğazlardan üs talebi Türkiye'yi batıya daha yakınlaştırmıştır. Akabinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihindeki Gençlik ve Spor Bayramı törenleri nutkunda *"harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlerine lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir"* ifadesi değişimi başlatması bakımından önemliydi. Zaten savaşın hüküm sürdüğü dönemde Türkiye'nin mevcut ekonomik durumu ve ekonominin siyasal sisteme etkileri de demokrasiye geçiş sürecini doğrudan etkilemiştir. 21 Mayıs 1945 tarihli bütçe görüşmeleri ve aynı tarihlerde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmelerinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içindeki muhalefet su yüzüne çıkmıştır.² 7 Haziran 1945'te ise Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İzmir Milletvekili Celal Bayar, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü CHP içerisinde liberalleşme ve demokratikleşme isteminin yer aldığı *"Dörtlü Takrir"* isimli raporu CHP meclis grubuna sunmuşlardır.³ Takririn reddedilmesi takrirci vekillerin seslerini kamuoyuna duyurmaya başlamasına sebep olmuştur. Özellikle *Tan, Vatan* gibi gazetelerde demeçler vermişler, makaleler kaleme almışlardır. CHP başkanlık divanı Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ı *"hareket ve faaliyetlerinin uygunsuz"* gördüğünden partiden ihraç etmiştir. Celal Bayar ise partiden istifasını vermiş, akabinde yeni bir parti kuracağına ilişkin iddiaların ortaya atıldığı süreç başlamıştır. 7 Ocak 1946 tarihinde aynı kadro tarafından Demokrat Parti'nin (DP) kurulmasıyla iddialar doğrulanmış ve Türkiye yeni bir sürece girmiştir. Artık Türk siyasi tarihinde doğruları ve yanlışlarıyla iktidar-muhalefet ilişkileri geleneği şekillenmeye başlayacaktı.

1950-1954 yılları DP'nin ilk iktidar yılları olduğu gibi *"Altın yıllar"* olarak da nitelendirilmişti. Arapça Ezan yasağının kaldırılması, özgür basın ilkesinden hareketle çıkarılan Basın Kanunu, ekonomik anlamda kalkınma girişimleri bu nitelendirmenin somut örnekleri olup DP'nin oy oranını arttırmasının önemli nedeni olmuş ve DP 2 Mayıs 1954 seçimlerinden sonra yeniden iktidara gelmiştir. Kırşehir'in ilçe haline getirilmesi, 6-7 Eylül olayları, hakimlere yönelik

¹ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayınları, İstanbul 1992, s. 125-126.

² Işıl Tuna, *Türkiye'de İktidar-Muhalefet İlişkileri*, Libra Kitap, İstanbul 2018, s. 31.

³ Önergede bulunan üç istek şu şekildedir: İlk istek milli hakimiyetin fiilen gerçekleşmesini sağlamak üzere özgür bir meclis çalışması ve denetimi. İkinci istek siyasi hakların ve hürriyetlerin genişçe kullanılabilmesiydi. Üçüncü ve son istek ise parti örgütünde ve faaliyetlerinde yeni bir organizasyondur. Işıl Tuna, "Bir Demokratikleşme Belgesi Olarak Verilişinin 70. Yılında Dörtlü Takrir", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 15, İzmir 2015, s. 207.

olumsuz tartışmalar ve basın mensuplarını kısıtlayıcı faaliyetlerin başlaması iktidar-muhalefet arasındaki ilişkileri ciddi manada gerdiği gibi toplumsal muhalefetin de oluşmasına sebebiyet vermiştir. 27 Ekim 1957 seçimlerinde DP bir kez daha iktidara gelse de parlamentoda bu kez daha güçlü bir muhalefet ile karşı karşıya kalmıştır. İktidar ve muhalefet arasında “*Vatan Cephesi- Milli Muhalefet Cephesi*” adı altında cepheleşme baş göstermiştir. Şüphesiz siyasetteki kutuplaşma halka da sirayet etmiş, Uşak ve Topkapı’da ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü’ye yönelik müessif hadiseler, üniversite hocalarıyla hükümet arasındaki tartışmalar, mecliste muhalefetin “zararlı” faaliyetlerine karşı Tahkikat Encümeni’nin kurulması, üniversite öğrencilerinin mitingleri, harp okulu öğrencilerinin sessiz yürüyüşleri her geçen gün ülkedeki tansiyonu arttırmıştır.⁴ Ekonomik kriz de üstüne eklenince uzun zamandır siyasallaşmış ve hadiselerden rahatsız bulunan ordu kışlasından çıkarak Türkiye’deki tüm darbelerin kapısını aralarcasına iktidara el koymuştur. 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk askeri darbesi ile on yıllık Demokrat Parti iktidarı fiilen sona ermiştir. Emir komuta zincirinin dışında gerçekleştirilen harekate, 27 Mayıs sabahı ordunun tamamı destek vermiştir.⁵ Darbenin ardından yayınlanan bildiriye demokrasinin içine düştüğü “*buhran*” ve üzüntü verici hadiseler nedeniyle “*kardeş kavgasına meydan vermemek için*” Türk Silahlı Kuvvetlerinin memlekette idareyi ele aldığı duyurulmaktaydı.⁶ Yayınlanan tebliğde ayrıca “*müdahalenin hiçbir şahsa ve zümreye karşı olmadığı*”, “*her vatandaşın hukuk prensipleri çerçevesinde muamele yapılacağı*” belirtilmiştir. Kısacası darbenin “*tarafsız*” olduğu vurgulanmıştır.⁷ Fakat sonraki günlerde başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes olmak üzere DP’li bakanlar ve yöneticilerin tutuklanması, DP’ye yönelik olumsuz kampanyaların başlaması ve nihayetinde DP’nin kapatılması darbenin asıl hedefinin iktidardaki DP’ye yönelik olduğu gözler önüne serilmiştir.⁸

28 Mayıs’ta darbeyi “*devrime*” dönüştürecek bir girişimde bulunulmuş, çeşitli bilim insanlarından “*İlim heyeti*” oluşturulmuş⁹, profesörlerin “*İhtilal Komitesi*” kurulmasını önermeleri üzerine 1924 Anayasası devri kapanmıştır. 12 Haziran 1960’ta geçici bir anayasa oluşturulmuştur.¹⁰ Darbe ile DP hükümetini

⁴ İşıl Tuna, *Yassıada’da Yargılanan Demokrat Parti Kadın Milletvekilleri*, Libra Kitap, İstanbul 2017, s. 13-14.

⁵ İşıl Tuna, “27 Mayıs’ın Gölgesinde Demokrasiye Dönüş: 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 20, Bahar 2020, s. 228.

⁶ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/27-mayis-1960-darbesi/?pdf=5463> Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023.

⁷ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, Ankara 2002, s. 351.

⁸ *Milliyet*, 28 Mayıs 1960. Öyle ki Ankara’daki DP’lilerin kaçıp saklanmaması için arabaların arka kapakları açık seyretmiştir. Mehmet Ali Birand, *Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu Belgeseli*, Milliyet-TRT 1990.

⁹ İlim heyeti başkanı Sıddık Sami Onar. Diğer isimler şu şekildedir: Ceza hukukçusu İstanbul Üniversitesi Dekanı Prof. Dr. Naci Şensoy, Medeni hukukçusu Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Anayasa Hukukçusu Hüseyin Nail Kubalı, İdare hukukçusu Prof. Dr. Ragıp Sarıca, Anayasa hukukçusu Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve İdare hukukçusu İsmet Giritli. Tuna, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁰ Geçici Anayasa 14 Haziran 1960 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. *T.C Resmî Gazete*, 14 Haziran 1960.

devirerek siyasi iktidarı ele geçiren cuntanın başına Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel getirilmiştir. 38 kişiden oluşan askeri cunta Millî Birlik Komitesi (MBK) olarak isimlendirilmiş¹¹ ve Geçici Anayasa'da TBMM'ye ait bütün yetkiler MBK'ya, cuntaya devredilmiştir.¹² Geçici Anayasa'da darbenin gerekçesi de yer almıştır. Buna göre iktidar partisi tarafından anayasa çiğnenmiş, tek parti diktası kurulmuş, Türkiye'deki demokratik müesseseler zarar görmüştü. Bu nedenler 27 Mayıs'ın meşruiyetinin ana kaynağı idi. Asker bu durumdan hareketle Ordu İç Hizmet Kanunu'nun 34. Maddesi uyarınca Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak, hukuk devletini yeniden kurmak amacıyla millet adına harekete geçmişti. 27 Mayısçılara göre DP iktidarı zaten meşruiyetini kaybetmişti. İlim heyeti tarafından hazırlanan Anayasa Raporu'nda bu hususa dikkat çekilmişti. *"Bir hükümetin meşruiyetini sadece menşesinde yani iktidara gelişinde değil, iktidarda da kendisini bu mevkie getiren anayasa-ya riayeti, ordu, kaza ve ilim müesseseleri gibi müesseselerle iş birliği yaparak hukuk nizamı içinde yaşaması ile mümkün oluyordu."*¹³ Raporun devamında yapılması gerekenler de sıralanmıştı. *"Demokratik icaplara uygun olarak yürütecek, insan haklarını koruyacak, amme menfaatini özetecek filli bir geçici hükümet kurulmalı"* ve *"demokrasi esaslarına dayanan"* yeni bir anayasa hazırlanmalıydı.¹⁴ Süreçte MBK Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel hem devlet başkanı hem de hükümet başkanı sıfatlarını kullanmaya başlamıştır.¹⁵ Ülke genelinde tüm siyasi faaliyetler durdurularak DP'lilerin yargılanması için *"Yüksek Soruşturma Kurulu"* oluşturulmuş, sonrasında *"Yüksek Adalet Divanı"* kurularak Yassıada'da kurulan mahkemelerde DP'ileri yargılama süreci başlamıştır. İlim heyetine göre DP'li milletvekillerinin hepsi tutuklanmazsa ihtilalin meşruiyeti tehlikeye girecekti.¹⁶ Nitekim Sıddık Sami Onar ve Hıfzı Veldet Velidedeoğlu *"darbe*

¹¹ Millî Birlik Komitesi 27 Mayıs 1960 ile 25 Ekim 1961 tarihleri arasında ülkeyi bilfiil yönetmiştir. Bu cunta ilk teşkil edildiğinde 7 albay, 5 general, 13 binbaşı ve 8 subay olmak üzere toplam 38 kişiden meydana gelmekteydi. Zehra Aslan, "60 Yıl Sonra 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesine Bakmak", *Independent Türkçe*, 27 Mayıs 2020. Üyeleri şunlardır: Orgeneral Cemal Gürsel, Korgeneral Cemal Madanoğlu, Orgeneral Fahri Özdilek, Tuğgeneral Sıtkı Ulay, Tuğgeneral İrfan Baştuğ, Albay Ekrem Acuner, Albay Mucip Ataklı, Albay Haydar Tunçkanat, Albay Mehmet Fikret Kuytak, Albay Alparslan Türkeş, Albay Sami Küçük, Albay Osman Köksal, Albay Muzaffer Yurdakuler, Albay Süleyman Vehbi Ersü, Yarbay Refet Aksoyoglu, Yarbay Mehmet Orhan Kabibay, Yarbay Mustafa Kaplan, Yarbay Orhan Sezai Okan, Yarbay Suphi Karaman, Yarbay Ahmet Yıldız, Binbaşı Mehmet Kadri Kaplan, Binbaşı Orhan Erkanlı, Binbaşı Selahattin Özgür, Binbaşı Mehmet Özkaya, Binbaşı Dündar Taşer, Binbaşı Mehmet Özgüneş, Binbaşı Hasan Münir Köseoğlu, Binbaşı Suphi Gürsoytrak, Binbaşı Muzaffer Karan, Binbaşı Şefik Soyuyüce, Yüzbaşı Rifat Baykal, Yüzbaşı Emanullah Çelebi, Yüzbaşı Ahmet Er, Yüzbaşı Numan Sabit Esin, Yüzbaşı Kamil Karavelioğlu, Yüzbaşı Muzaffer Özdağ, Yüzbaşı Ali İrfan Sönmezer. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-birlik-komitesi-mbk/?pdf=5330> Erişim tarihi: 2 Ekim 2023.

¹² 13 Aralık 1960 tarihinde yeni anayasanın Kurucu Meclis tarafından hazırlanması kabul edildi. Hazırlanan tasarı 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoylamasına sunuldu. Oylamada %61,5 oranında evet onayı ile kabul edildi. Zehra Aslan, *Yassıada'da Yargılanan Trabzon Milletvekilleri I*, Libra Kitap, İstanbul 2017, s. 26.

¹³ Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 66.

¹⁴ *Akis*, 10 Haziran 1960, s. 16.

¹⁵ Zürcher, *a.g.e.*, s. 352.

¹⁶ Aydın-Taşkın, *a.g.e.*, s. 65.

meşrudur. DP'liler yargılanmalıdır... Kanunları yaptıkları için suçludurlar... Bıraksanız ihtilal dayanıksız kalır” diyordu.¹⁷

Bütün bu süreç içerisinde bakıldığında müdahalenin ilk gününden itibaren meşruiyet kazandırmak, inkılabı dönüştürmek ve halkın benimsemesini sağlamak amacıyla çeşitli siyasi propagandaya ağırlık verilmiştir. Sistematik bir program kapsamında propagandanın yapılabilmesi için 27 Mayıs İnkılabını Yayma ve Tanıtma Komisyonu da kurulmuştur. Çalışmamızda 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra darbeyi meşrulaştırmak ve benimsetmek adına yapılan siyasi propagandalar incelenerek 27 Mayıs'ın darbeden inkılabı nasıl dönüştürüldüğü sunulacaktır.

1. Yardım Kampanyaları

27 Mayıs darbesinin temel nedenleri arasında Türkiye'nin yaşadığı ekonomik problemler yer almıştı. Nitekim darbeden sonra DP iktidarının hazineyi “*kötü durumda bıraktığı*” açıklanmış ve altın stoğunu takviye etmek için yurt genelinde “*Hazineye Yardım Kampanyası*” başlatılmıştır.¹⁸ Diğer bir deyişle “*Alyans Kampanyası*” ilk desteği ordudan almış, 9 Haziran'da I. Zırlı Tuğay subay, astsubay aileleri ile erler hazineye alyanslarını, ziynet eşyalarını hibe etmişlerdir.¹⁹ Dönemin Maliye Bakanı Ekrem Alican basına verdiği demeçte “*yardım kampanyası sayesinde ülkenin dış ödeme gücünün artacağını*” söylüyordu.²⁰ Türk parasının değerini arttırmak, hazineyi içine düştüğü kötü durumdan çıkarmak, hazinede eriyen altın stoğunu canlandırmak gibi ifadeler dönem boyunca kampanyanın amacını vurgulamak için kullanılmıştır.²¹

Kampanya sadece askeri personelle sınırlı kalmamış kısa sürede halk hazineye bağışlamak üzere Hazine Umum Müdürlüğü'ne ziynet eşyalarını teslim etmiştir. Kampanyanın başlamasından kısa bir süre sonra 11 Haziran 1960 tarihli gazetelerde Maliye Bakanlığı'nın yayınladığı bir genelge yer almıştır. Buna göre bağış olarak kabul edilecek ziynet eşyaları; nakit para, altın, platin ve gümüşten oluşurlardır. Bağışlar makbuz karşılığında resmi kişilerce toplanmaktaydı.²² Eğer vatandaş yardımı nakit para getirirse hemen altına çevrilmekteydi. Bağışlar ziynet eşyaları olduğu gibi çeşitli emlak ve iş yerlerinin de bağışlandığı gazetelere yansımıştır. Tire'de bir tüccar dükkanını bir vatandaş ise kahvesini bağışladığı yer almıştır.²³

Yayınlanan ulusal tebliğin dışında vilayetlerde de özel tebliğler yayımlanarak halktan Alyans Kampanyasına destek istenmiştir. Edirne Askeri Garnizo-

¹⁷ Aslan, *a.g.e.*, s. 27.

¹⁸ İşil Tuna, “27 Mayıs Darbesi'nin Edirne'deki Yansımaları ve DP Edirne Milletvekillerinin İfadeleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Y. 2017, C. 16, S.32, s. 69.

¹⁹ Mehmet Ö. Alkan, “27 Mayıs İnkılabı ve Siyasal Propaganda Araçlarından Örnekler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.270, Haziran 2016, s. 223.

²⁰ *Milliyet*, 10 Haziran 1960.

²¹ İbrahim İnci- Kübra Aslan, “27 Mayıs 1960 Darbesi Sonrası Alyans Kampanyası”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 36, Y. 2021, s. 165.

²² *Akşam*, 11 Haziran 1960.

²³ *Milliyet*, 16 Haziran 1960.

nu yayınladığı 19 Numaralı Tebliğ’de milli stokların yok edildiğinden hareketle Edirne genelinde Alyans Kampanyası başlattıklarını ifade eder.²⁴ Kısa sürede pek çok vatandaşın kampanyaya ilgisinin artması üzerine İzmit Valisi Tümgeneral Vahit Yaşar, “*Türk milletine has fedakarlığın asil bir örneği olan bu mütevazı bağışınızı iftiharla karşıladım*” diyerek bir nevi teşekkürlerini sunuyordu.²⁵ Dönem boyunca yerel ölçekte yöneticilerin katılanlara teşekkürlerini sunduğu tebliğler de sıklıkla yer almıştır.

Kampanya devam ederken 27 Mayısçılar hem desteği arttırmak hem de 27 Mayıs’ın meşruiyetini güçlendirmek için üzerinde 27.05.1960 tarihi bulunan defne yaprağı figürlü nikel kaplamalı “*27 Mayıs Yüzükleri*” hazırlayıp dağıtmaya başlamışlardır.²⁶ Kampanya dönemin basınında geniş yer verilmiştir. Özellikle bağışların “*çiğ gibi büyüdüğü*”, kampanyaya katılmak için insanların “*birbirleriyle yarıştıkları*” gibi başlıklar gazete manşetlerde yerini almıştır.²⁷

Süreçte kampanyaya karşı olumsuz herhangi bir yazı gazetelerde yer almamıştır.²⁸ Kısa süre sonra da hükümet tahvil çalışması başlatmış, Yassıda da yargılamalar da başlayınca Alyans Kampanyasına ilişkin haberler gazetelerde pek yer almamıştır.

Elbette ki 27 Mayıs 1960 darbesi sürecindeki uygulamalara açıktan muhalefetin zor olduğu bir atmosfer yaşandığı için dönemin gazetelerinde net bir şekilde Alyans Kampanyasına ve diğer kampanyalara ilişkin eleştirileri göremesek de darbenin ağır atmosferinin yavaş yavaş kalmaya başladığı 15 Ekim 1961 tarihinde gerçekleşen ilk serbest seçimlerden sonra konu tekrar gündeme gelerek eleştiriler de yapılmıştır. Somut bir örnek olarak 28 Haziran 1962’de Adalet Partisi (AP) Maraş Senatörü Nedim Evliya’nın senatoda sunduğu soru önergesini verebiliriz. Evliya, bağış yapan kişi sayısını miktarlarıyla birlikte değerlerinin ne kadar olduğunu sorduğu gibi aynı zamanda bağışların ne şekilde muhafaza edildiğini de öğrenmek istemiştir.

Dönemin Maliye Bakanı Ferit Melen yardımların Merkez Bankasında muhafaza edildiğini belirterek bağışların toplam bedelinin 31.231.792 lira 13 kuruş olduğunu ifade etmiştir.²⁹ Evliya senatodaki konuşmasının devamında kampanyaya ilişkin iddialara da değinmiştir. Toplanan altınların kısa sürede nakde dönüştürülerek apartmanlar inşa edildiğine, bazı vatandaşların şehir hatları vapurlarında bağışladığı yüzüklerin başkalarının parmaklarında gördüklerine dair iddiaları dile getirmiştir. Bakan Melen ise bu iddiaların dedikodudan ibaret olduğunu söylemiştir.³⁰ Alyans Kampanyası’na ilişkin başka

²⁴ Meriç, 10 Haziran 1960.

²⁵ <https://www.oncevatan.com.tr/27-mayis-ihtilali-sonrasi-propaganda-faaliyetleri-makale>, 35983. html Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023.

²⁶ Alkan, a.g.m., s. 224, Demokrat İzmir, 11 Haziran 1960.

²⁷ *Akşam*, 12 Haziran 1960, *Akşam*, 13 Haziran 1960.

²⁸ Süreçte sadece bazı köylülerden isteği dışında para alınacağına ilişkin iddiaların yer aldığı yazı çıkmış bu yazı İçişleri Bakanlığı tarafından ivedilikle yalanlanmıştır. *Akşam*, 21 Haziran 1960.

²⁹ *TBMM Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, D. 1, C.4, 2 Temmuz 1962, s. 496-498.

³⁰ *TBMM Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, D.1, C. 4, 2 Temmuz 1962, s. 502.

bir iddia ise emekliliğe sevk edilen subayların Ankara Anıttepe ve İstanbul Gayrettepe’de az bir faiz oranıyla evlerin yapılması ön görülen evlerin bağış için toplanan altınlarla yapıldığı iddiasıdır.³¹

Kampanyanın başlangıcında yetkililer yaklaşık 200 milyon liranın toplanacağını ön görmüşlerdi, fakat beklenen olmamıştı. Alyans kampanyası altın stoklarında önemli bir artışa neden olmasa da “*sabık iktidar*” DP’nin bıraktığı ekonomik buhranın vurgulanarak “*ülkenin her anlamda felakete sürüklendiği*” imajı çizilmiştir. Kampanya 27 Mayıs’ın “*ihtilal, inkılap*” olduğunu hissettirecek bir siyasi propaganda aracı olarak kullanılmış, halkta psikolojik etki yaratılmıştır.

Alyans bağışının beklenen etkiyi yapmaması üzerine bu kez hazineye yardım için iç borçlanmaya gidilmiş, bu kapsamda “*Hürriyet Tahvilleri*” çıkarılması kararlaştırılmıştır. Tahvil çıkarılırken darbenin sloganlarından olan “*hürriyet*” kavramının ön plana çıkarılması oldukça dikkat çekicidir. Borçlanma için ise “*istikraz*” kavramı kullanılmıştır. Böylelikle “*Hürriyet İstikrazı*” ismiyle tahviller çıkarılmıştır.

6 Temmuz 1960’ta çıkarılan 11 sayılı “*Hürriyet İstikrazı Hakkında Geçici Kanun*” ile İktisadi Devlet Teşekküllerinin yatırımlarının finansmanında kullanmak üzere 500 milyon lira iç borçlanma yapılmıştır.³² Basına verilen reklamlarda figür olarak “*Mehmetçik*” kullanılmıştır.³³ Tahvillerle toplumda milli bir bütünleşme ve seferberlik duygusu işlenmek istenmiştir. Ayrıca yine aynı dönemde tasarruf bonusu uygulamasına geçilmiş, “*Yatırımlar Finansman Fonu Teşkil ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun*” çıkarılarak devlet görevlilerinin maaşından kesinti yapılmıştır.³⁴

Süreçte hazineye gelir elde edilmesi amacıyla posta pulları da çıkarılmıştır. Postanın o günkü teknolojide insan hayatındaki yerinden yola çıkarak propaganda malzemesi olarak kullanılması şaşırtıcı değildir. Pullar 27 Mayıs İnkılabını kutlama amacı taşıyarak 30 Ağustos Zafer Bayramı’na yetişmesi düşünülmüş fakat yetişmemiştir. Pulların ilki 14 Ekim 1960’ta Yassıada Mahkemelerinin başladığı gün, ikincisi 1 Aralık 1960’ta, üçüncüsü ise 27 Mayıs 1961’de yayınlanmıştır. Pulların ilk tertibi 27 Mayıs darbesinin amblemini ikincisi Yassıada mahkemelerinden bir çizimi, üçüncüsü ise kılıçla adaleti temsil eden heykel vardır. Darbeden bir yıl sonra çıkarılan pulların ismi ise “*27 Mayıs İnkılabı*” adıyla yayınlanmıştır. Pullarda ağırlıklı tema esaret zincirlerinin kırılmasıdır.³⁵

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk simgesel parası 27 Mayıs darbesi sonrasında basılmıştır.³⁶ Bu paradan 4 milyon adet basılmıştır. Darbeciler “*önemli tarihi*

³¹ Mehmet Öznur Alkan, “27 Mayıs’tan Propaganda Hatıraları” *Atlas Tarih*, No: 41, s. 128.

³² İhsan Seddar Kaynar, “1960 Askeri Müdahalesinin Türkiye’nin İktisadi Politikalarına Etkisi”, *Yasama Dergisi*, S. 45, Ocak-Haziran 2022, s. 133.

³³ Alkan, a.g.m., s. 237.

³⁴ Fatma Çelik, *1960 Askeri Darbesinde Kamuoyu Oluşturma Projesi: Propaganda*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2019, s. 105.

³⁵ Alkan, a.g.m., s. 128.

³⁶ *T.C. Resmî Gazete*, 30 Aralık 1960

günün” hatırası olarak paraları saklamaları ve simgesel bağ kurmaları amaçlanmıştır.³⁷

Hem hazineye gelir elde etmek hem de siyasal propaganda yapmak amacıyla “27 Mayıs Sigarası” “Hepimizin Sigarası” sloganıyla piyasaya sürülmüştür. Sigara paketinde meşale ve 27 Mayıs yazısı bulunmaktaydı. Etiketinde dahi propaganda cümlesi yer alan sigara rağbet görse de içenler tarafından eleştirilmiştir. Üstelik sigaranın yalnızca ekonomik boyutu yoktur. Aynı zamanda sigara piyasa ve markalarını da etkilemiştir. Adnan Menderes’in Yenice sigarasını içtiği bilinmektedir. Yenice tiryakileri bir süre bu markayı içmekten tereddüt etmiş hatta marka dahi değiştirenler olmuştur.³⁸

2. Hürriyet Şehitleri ve Atatürkçülük

Atatürkçülüğün askeri darbeler için meşruiyet kaynağı olarak kullanılmasının ilki 27 Mayıs 1960 darbesiyle gerçekleşmiştir. “Hürriyet Şehitleri”, “İkinci Cumhuriyet”, “Kurucu Meclis” nitelendirmesi bu tutumun en somut örneğidir. Demokrat Parti iktidarının son yıllarında üniversite-iktidar arasında yaşanan problemlerin bir sonucu olarak üniversite gençliği arasında bazı gösteri ve yürüyüşler düzenlemiştir. Bu gösteriler sırasında yaşanan bazı müessif hadiseler 27 Mayıs darbesi sonrasında darbeciler tarafından her boyutuyla farklı anlamlar yüklenerek müdahaleye üniversite gençliğinden destek alma amacı için kullanılmıştır. Bu noktadan hareketle darbenin “ilerici” yönü vurgulanmış, “ordu gençlik el ele” sloganını etkili kılmaya çalışan bir dizi propaganda yapılmıştır.

Şüphesiz bu kapsamda en etkili olarak “Hürriyet Şehitleri” nitelendirmesi ile siyasi şehitlik mertebesi türetilmiştir.³⁹ Kimin fikir babası olduğu bilinmemekle beraber dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar tarafından desteklendiği İstanbul’daki törenlerin organize edilmesinde rolünün olduğu bilinmektedir. İktidar-muhalefet ilişkilerinin çıkmaza girdiği süreçte iktidarın Tahkikat Komisyonu’na geniş yetkiler verilmesi, ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü’nün meclisteki konuşmalarından dolayı on iki celse ceza alması sonrasında artan gergin atmosfer üniversite öğrencilerine de sırayet etmişti. Ülkenin pek çok yerinde protesto mitingleri düzenlenmişti. 28 Nisan 1960 tarihinde üniversite bahçesinde başlayan olaylar üniversitenin dışına sıçramış ve olaylarda seken bir kurşun nedeniyle Turan Emeksiz ve tank paleti altında kalan Nedim Özpolat isimli öğrenciler hayatını kaybetmiştir.⁴⁰ Olayların ardından hükümetin aldığı tedbir İstanbul ve Ankara’da sıkı yönetim ilan etmek olmuş, üniversiteler bir ay süreyle kapatılmıştır.⁴¹

³⁷ Çelik, a.g.t., s. 106.

³⁸ Alkan, a.g.m., s. 129.

³⁹ Mehmet Ö. Alkan, “Anıtkabir’in Unutulan Darbe (Hürriyet, İnkılap, Devrim) Şehitleri” *Toplumsal Tarih Dergisi*, Şubat 2016, s.44.

⁴⁰ Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Korkut Aydın, “Basın Kaynaklarına Göre 27 Mayıs 1960’ a Giden Süreçte Turan Emeksiz Olayı”, *International Journal Of Social Science Research*, C.9, S. 2, ss.180-197.

⁴¹ *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1960.

Darbeden hemen sonra çıkan haberlerde DP döneminde yüzlerce gencin öldürüldüğü, üniversite bahçesine gömüldüğü hatta et ve balık kurumu soğuk hava depolarında bir süre tutulup kıyma yapıldığı gibi ileri boyuttaki iddialar ortaya atılmıştır. İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, buzhanelerde donmuş kıyma makinelerinden geçmiş, kamyonlarla gömülmüş öğrencilerin bulunduğunu iddia etmiştir.⁴² İddia edilen ölümler hiçbir zaman bulunamamıştır. Bulunamamasına rağmen Onar iddialarını sürdürmekle beraber Turan Emeksiz ve Nedim Özpolat'ın cenaze törenlerinde ölenlerin belki de hiç bulunamayacağını söyleyerek savını sürdürmüştür. Onar sözlerinin devamında öğrencileri kastederek Atatürk'ün yanına defnedilmesi gerektiğinin sinyalini vermiştir.⁴³ 28 Nisan olaylarında ölen Turan Emeksiz, Nedim Özpolat ile 27 Mayıs günü kaza kurşunuyla ölen Teğmen Ali İhsan Kalmaz, sokağa çıkma yasağını ihlal ettiği için vurulan on bir yaşındaki Ersan Özey ve Harbiye birinci sınıf öğrencisi darbe sabahı elindeki silahın ateş alması sonucunda kendisini vuran Sökmen Gültekin "*Hürriyet Şehitleri*" olarak lanse edilmiştir. Bu isimler 10 Haziran'da büyük bir törenle Anıtkabir'e gömülmüşlerdir. Gazeteler bu olayı "*Yüzbinlerce İstanbullu Hürriyet Şehitlerini Ankara'ya Yolcu Etti*", "*Hürriyet Şehitleri Ata'nın Bağrında*" manşetiyle vermiştir.⁴⁴ Askeri yönetimin bu uygulama ile 27 Mayıs İnkılabı gerçekleşirken nice şehitler verildiği, 27 Mayıs'ın Atatürk inkılaplarının devamı olduğu ve ölenlerin Atatürk'ün yolunda şehit oldukları imajı çizilmeye çalışılmıştır.

Askeri yönetimin Atatürkçülük ile darbeyi bütünleştirmeye çalıştığı bir başka propaganda "*İkinci Cumhuriyet*" kavramıdır. Bu kavram ilk defa 11 Temmuz 1960'ta Cemal Gürsel hükümetinin programında yer verilmiştir. Programda açıkça demokratik üzen içerisinde II. Cumhuriyeti kurmak ifadesi yer almıştır.⁴⁵ Ayrıca darbe sonrası hazırlanan propaganda plağında da bu ifadeye yer verilmiştir. Ayrıca Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in 1961 yılını

⁴² Sıddık Sami Onar'ın ifadeleri şu şekildedir: "*Şehitlerin listesini tam olarak tespit etmek üzere gerek İstanbul dahilinde gerek taşrada bulunan ailelerden yüksek tahsil yapmakta olan çocuklarından haber alamayanların ize müraacat etmelerini yarından itibaren radyo ve gazeteler vasıtasıyla ilan edeceğim. Bazı mezarlıklara kamyonlarla getirilip gömülen talebelerden, buzhanelere konulanlardan, kıyma makinelerinde çekilenlerden bahsedilmektedir... Ölenler hakkında ileri sürülenler mübalağalı değildir. Ölenler vardır ve bunların tespitine çalışılmaktadır.*" Koçak, 2017, s. 83.

⁴³ Ölen öğrencilerin Anıtkabir'e gömülmesi gerektiğine ilişkin Sıddık Sami Onar'ın sözleri: "*İki şehidimiz için yapılan bu tören sembolik mahiyette olup daha başka ölümlerimiz de vardır. Naaşlarını belki bulamayacağız ama onları da kardeşleri gibi Ata'nın yanında kalplerimize gömeceğiz.*" *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1960.

⁴⁴ <https://www.oncevatan.com.tr/27-mayis-ihtilali-sonrasi-propaganda-faaliyetleri-makale>, 35983. html Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023.

⁴⁵ "...Vazifede bulunduğumuz müddetçe ikinci Cumhuriyet ile kurulacak olan yeni Türk demokrasininin sağlam ve hiçbir kimse veya zümrenin tasallutuna maruz kalmayacak kudret ve selamette olmasını temin etmek, 27 Mayıs İnkılap hareketinin ve inkılap hükümetimizin maddeten ve manen mümkün olan en kısa zamanda ulaşmak istediği bir hedef olmakta devam etmektedir." Aziz Kılıç, "27 Mayıs 1960 Darbesine İlişkin Meşruyet Arayışları", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.3, Ordu 2020, s. 212. <https://web.archive.org/web/20230417033820/https://www.politikyol.com/cumhuriyetin-numaralandirilmesi-fikri-kimden-cikmisti/> Erişim Tarihi: 2 Ekim 2023.

“İkinci Cumhuriyet’in Kuruluş Yılı” ilan etmesi de darbenin Atatürkçülük ile birleştirilmesinin bir sonucudur.⁴⁶

27 Mayıs’ı toplumsal ve milli bir temele oturtmak maksadıyla resmi bayram yapılması için de birtakım hazırlıklar yapılmıştır. Fakat bu hazırlıklar diğer propaganda faaliyetlerine nazaran daha geç tarihte yapılmıştır. 27 Mayıs’ın resmi bayram statüsü kazanmasına yönelik ilk girişim 4 Ekim 1960 tarihli MBK toplantısında gerçekleşmiştir. Toplantıda sunulan raporda 27 Mayıs’ın bayram olarak kutlanma gerekçesinin ordu- millet birlikteliğinin yansımından hareketle yola çıkılması gerektiğinin altı çizilmiştir.⁴⁷ Toplantıda söz alan bazı MBK üyeleri konuya ilişkin destekleyici değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Örneğin, Muzaffer Yurdakuler Atatürk döneminde yaşanan zaferlerin aynı dönemde bayramlaştırıldığına dikkati çekerek 27 Mayıs’ın da bu bakımdan bayram olması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁸

İlgili konuya ilişkin kanun teklifi 13 Haziran 1962 tarihinde parlamentoya sunulmuş olup 1 Nisan 1963’te görüşülmeye başlanmıştır. O dönem parlamentoda yer alan tüm partilerin lehteki oylarıyla 13 Nisan 1963 tarihinde 27 Mayıs “Hürriyet ve Anayasa Bayramı” olarak kabul edilmiştir.⁴⁹ Bu bayram 12 Eylül 1980 darbesine kadar milli bayram olarak kutlanan 27 Mayıs Milli Güvenlik Konseyi’nin 17 Mart 1981 tarihinde aldığı kararla resmi bayramlar arasından çıkarılmıştır.⁵⁰

3. Müzikler/Filmler

27 Mayısçılar sinemanın propaganda aracı olarak kullanılması yöntemi- ni de tercih etmişler, Türkiye hiç alışık olmadığı seslendirmelerle 27 Mayıs propagandası filmlerin izlenmesine tanık olmuştur. 14 Eylül 1960 tarihinde Yassıada’da tutuklu bulunan DP’liler gece yarısı yataklarından kaldırılarak hazırlanmaları, ilk defa adaya geliyorlarmış gibi davranmaları istenmiştir. Bu hazırlık bir propaganda filmi içindir. Yassıada’da tutuklu bulunanların zor şartlar altında yaşadığına ilişkin iddialar gazetelerde yer alınca askeri yönetim bir propaganda filmine ihtiyaç duymuştur. Filmin ismi “Düşükler Yassıada’da” idi. Film iki temel mesaj içeriyordu. İlki adanın şartlarının tutuklular için oldukça iyi olduğu, ikincisi sert ve küçük düşürücü ifadelerle DP’liler

⁴⁶ Aydoğan Kutlu, *Cumhuriyet Kavramı ve Türkiye’deki Evrimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s.130.

⁴⁷ “27 Mayıs’ın Milli Birlik ve Hürriyet Bayramı olarak ihdası ise millet ve ordu beraberliğinin bir sembolü mahiyetinde telakki edilmesi dolayısıyla en az diğer ulusal bayramlar kadar özellik taşımaktadır.” Erol Yüksel, “27 Mayıs Askeri Müdahalesinin Meşruiyeti ve Meşruluk Kazandırma Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 56, Ocak 2021, s. 108.

⁴⁸ a.y.

⁴⁹ Mahmut Bolat, “27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı (1963-1980)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.34, Ankara 2018, s. 387.

⁵⁰ Prof. Dr. Zehra Aslan 27 Mayıs’ın resmi bayramlar arasından çıkarılması konusunu “12 Eylül’ün 27 Mayıs’ın izlerini silmeye yönelik ilk faaliyeti” olarak yorumlamıştır. Zehra Aslan, “Turan Emeksiz Üzerinden 12 Eylül’ün 27 Mayıs’ını Okumak: Bir İmgenin İmhası, Bir Rövanş”, *Independent Türkçe*, 12 Eylül 2023.

itibarsızlaştırılıyordu. Film hemen sinemalarda vizyona girmiş, okullarda da gösterilmiştir. “*Düşüklerin İç Yüzü*” ve “*Türk’ün mucizesi*” isimli yapımlar da benzer mesaj içeren propaganda filmleridir. Bu filmler bir nevi 27 Mayıs’ı haklı gösterme çabasıdır. Özellikle taşrada “*Hürriyet Şehitleri*” törenleri ve MBK’nın yemin törenlerine ait görüntüler de sinema salonlarında vatandaşlara izletilmiştir.⁵¹

Darbe öncesinde hükümete karşı olan kesimlerin dillendirdiği Gazi Osman Paşa/ Plevne Marşı’nın yeniden düzenlenmiş hali darbe sonrasında dönemin yarı resmi marşı haline gelmiştir.⁵² Halk bu marşı Behiye Aksoy’un sesinden dinliyordu. Bir başka plak ise Nuri Sesigüzel tarafından bir yüzünde “*Kardeş kardeşi vurur mu?*” diğer yüzünde “*Türk ordusu geçti başa*” adlı marşlar bulunuyordu.⁵³ 19 Haziran 1960’ta halkın gözünde 27 Mayıs İnkılabını değerli hale getirmek maksadıyla marş bestelenmesi düşünüldü. Yarışmaya 500’den fazla manzume ve 50 bestelenmiş marş ve 10 kadar milli piyes gönderilmiştir. Hikmet Şimşek ve Turhan Tansel tarafından “*27 Mayıs Marşı*” adlı marşlar bestelenmiştir. Zeki Müren dahi içine Gazi Osman Paşa marşını dahil ettiği bir sahne programı hazırlamıştır. Fakat Zeki Müren’in kaftanlı sahneye çıkması askerin tepkisini çekmiş, Sıkıyönetim Komutanlığına ifadeye çağırılmış, program iptal edilmiştir.⁵⁴

4. Yurt Gezileri

27 Mayıs darbesinden sonra tasarlanan yurt gezileriyle asker ile halk ilk defa temas etme imkânı bulmuş, inkılabın gerekliliği halka benimsetilmek istenmiştir. MBK üyeleri 21 Eylül’de inkılabın halk üzerindeki psikolojik etkilerini incelemek, inkılabın amacını anlatmak ve halkın isteklerini yerinde dinlemek amacıyla Anadolu’yu kapsayan bir yurt gezisi tertip edilmiştir. MBK Üyesi Kurmay Yarbay Mustafa Kaplan’ın geziyle ilgili verdiği detaylara göre komite üyelerinden ikişer kişilik toplam 17 ekip oluşturulacak, ekipler gittikleri il, ilçe ve kazaların detaylarını da tespit edeceklerdir. Gezilerde inkılabın öneminin vatandaşlara iyice anlatılması dikkat çeken bir husustur.⁵⁵ Gezi programı oldukça planlı olup, Milli İnkılabı Yayma ve Tanıtma Komisyonu’nun “*27 Mayıs 1960’ta Ele Alınan Devlet İdaresinin Durumu, 27 Mayıs’tan İtibaren Yapılan Plan ve Yapılacak İşler*” başlıklı 1 numaralı tebliği çerçevesinde konuşmaların yapılması istenmiştir.⁵⁶ MBK üyelerinin 65 ilde gerçekleştirdiği geziye basın mensupları da eşlik etmiştir. Dönemin basını yurt gezisine “*İnkılap Kervanı*” ismini vermiştir.

⁵¹ Barış Celep, “Propagandanın Taşrada İnşası: 27 Mayıs 1960 Sonrası Köylerdeki Propaganda Faaliyetleri”, Siyasal: Journal Of Political Science, S.29, İstanbul 2020, s. 390.

⁵² Türetilen marş şu şekildedir: “*Olur mu böyle olur mu? Kardeş kardeşi vurur mu? Kahrolası diktatörler bu dünya size kalır mı?*”

⁵³ Mehmet Ö. Alkan, “Darbelerin Sesleri: Kahrolası Diktatörler Bu Dünya Size Kalır mı”, *Toplumsal Tarih*, Mayıs 2004, s. 58.

⁵⁴ Alkan, a.g.m., s. 227.

⁵⁵ *Milliyet*, 20 Eylül 1960.

⁵⁶ *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1960.

Gezi kapsamında gerçekleştirilen açık hava toplantılarında 1950 yılından 27 Mayıs'a kadar geçen süreç içinde yaşanan ekonomik ve siyasi olaylar anlatılarak DP döneminin politikaları eleştirilmiştir. DP iktidarının “kötülükleri” anlatılmış, 27 Mayıs inkılabıyla demokrasinin yeniden tesis edildiğine dikkat çekilmiştir. DP'lilere ilişkin konuşmalarda sıklıkla tek adam rejimi tesis etme amacı taşıdıkları söylenmekte, Anayasa'yı ihlal ettikleri ifade edilmiştir. Mustafa Kaplan Edirne'deki konuşmasında DP'lileri kastederek “düşük” ifadesini kullanmış ve gereken cezaları alacaklarını söylemiştir.⁵⁷

Özellikle köylülerin inkılapla ilgili bilgi seviyelerinin artırılması için Ankara'da gazete toplama ve dağıtma merkezi oluşturulmuştur. 27 Mayıs'tan sonra çıkan gazeteler Anadolu'nun köylerine dağıtılmıştır. Bunun gerekliliği yurt gezilerinde Vehbi Ersü ile bir köylü vatandaş arasında geçen diyalog sonrası ortaya çıkmıştır. Ersü köylüye, “baba memlekette ne oldu? der. Köylünün verdiği cevap şöyledir: “vallahı ne bileyim beyim paşa değişti” cevabını vermiştir.⁵⁸ Gezinin izlenimleri MBK üyelerinin düzenlediği basın toplantılarıyla kamuoyuyla paylaşılmıştır. Halkın desteğini arama gayreti sonucunda düzenlenen yurt gezileri “millet inkılabı benimsemiştir” tespitiyle noktalanmıştır.⁵⁹ Kısa bir süre sonra bu uygulamanın çok etkili olmayacağı düşünülmüş olacak ki MBK tarafından adına “Köylü Gazetesi” ismi verilen bir gazete çıkartılmıştır. Propagandanın düzgün bir şekilde uygulanabilmesi için valilikler aracılığıyla talimatlar gönderilmiş, muhtarların gazeteleri sadece dağıtmakla yetinmemesi kahvelerde de yüksek sesle okutulması istenmiştir.⁶⁰

5. Yayınlar

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra darbeciler kamuoyunda istenen algıyı oluşturabilmek için siyasi propaganda aracı olarak yayın faaliyetlerini etkili bir şekilde kullanmıştır. Özellikle kitap ve broşürler en etkili basılı propaganda araçlarıdır. Genel olarak darbeyi meşrulaştırma amacı taşıyan kitap ve broşürlerde DP iktidarında ülkenin nasıl kötü yönetildiği halka anlatılmaya çalışmış, 27 Mayıs'ın nasıl gerçekleştiği detaylarıyla yer verilerek darbenin “ihtilale” dönüşmesi desteklenmiştir.

27 Mayıs'ın en kapsamlı propaganda yayını “Ak Devrim” isimli kitaptır. Kitabın içeriğini 27 Mayıs darbesi sonrasında gazete ve dergilerde yer alan “ihtilali destekleyen” köşe yazılarının bir derlemesidir. Hatta kronolojik sırayla yer aldığı için almanak da denilebilir.⁶¹

“Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi” isimli kitapta özellikle “hürriyetsizlik” olarak adlandırılan DP döneminin on yıl boyunca ülkeye uyguladığı “kötü” icraatları eleştirilmektedir. Eser, Hürriyet Şehitlerine ithaf edilerek bir başka

⁵⁷ Edirne, 25 Eylül 1960.

⁵⁸ Hürriyet, 24 Eylül 1960.

⁵⁹ Pınar Aydoğan, “27 Mayıs'a Meşruiyet Arayışı: “İnkılap Kervan'ının Sekiz Günlük Yolculuğu”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 54., Yaz 2021, s. 158.

⁶⁰ Celep, a.g.m., s. 382-389.

⁶¹ Sarı, a.g.e., s. 41.

propagandayla bütünleştirilmiştir.⁶² Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri tarafından yayınlanan “*Milli İnkılap Nasıl Oldu?*” başlıklı kitabın içeriğinde “*I. Cumhuriyetin BMM’sinde Söylenen Son Nutuk*” başlığı altında Millet Partisi lideri Osman Bölükbaşı’nın konuşmasına yer verilmiştir. Başlığın bu şekilde verilmesi ikinci cumhuriyet kavramının okuyucuya işlenmesi bakımından önemlidir.⁶³ Vecdi Bürün tarafından kaleme alınan “*Kansız İhtilal*” isimli kitapta ise DP iktidarına yönelik asılsız iddialar yer almaktaydı. DP kadrosuna yönelik olarak “*hürsüz şebekesinin başları*” şeklinde küçük düşürücü sıfatlar yer almıştır.⁶⁴

MBK tarafından basılan “*Yassıada Broşürü*” adayı ziyarete gelen kişilere dağıtılmıştır. 35 sayfadan oluşan broşürün giriş kısmında 27 Mayıs’ın sebepleri açıklandıktan sonra 27 Mayıs’a gidiş sürecinde etkili olan öğrenci olaylarına değinilmiş ve sabık iktidara yöneltilen suçlar açıklanmıştır.⁶⁵ “*27 Mayıs İnkılabı Niçin yapıldı?*” ismini taşıyan bildiriye ise dinin istismar edilmesine yönelik fikirler yer almıştır. Buna göre “*din elden gidiyor*” şeklinde yapılan propagandaların “*düşük iktidarın kendilerine sağladığı gayrimeşru menfaatlere bağlı uşak ruhlu insanların son ümidi*” olduğu vurgulanmıştır. Bu cümleden hareketle DP’nin on yıl boyunca bu şekilde propaganda yaptığı yer almıştır.⁶⁶ 5 Ekim gecesi ise bir grup, Ankara’da Milli Devrim Ordusu imzasıyla ev ve dükkânlara kapı altlarından gizli bir beyanname dağıtmıştır. Beyanname “*27 Mayıs Devrimi’nden*” önceki zihniyeti taşıyan gericiilere fırsat verilmeyeceği ifade edilmiştir.⁶⁷

Bunların yanı sıra okullarda okutulması amaçlanan kitaplar da yayınlanmıştır. “*27 Mayıs İnkılabı*”, “*27 Mayıs Marşları*”, “*Okulda 27 Mayıs*” bu tür kitaplara birer örnektir. “*27 Mayıs Marşları*” isimli kitap müzik dersinde kullanılmak üzere hazırlandığı için diğerlerinden ayrılmaktadır. Kitap yıl dönümü hatıra kitabı olup içinde İstiklal Marşı, Gençlik Marşı, Plevne Marşı’ndan uyarlanan 27 Mayıs Marşı, Harp Okulu Marşı ve Hürriyet Marşı yer almıştır. “*Okulda 27 Mayıs*” isimli eserde 27 Mayıs İnkılabını okullarda tanıtmaya ve yayma hususunda yapılması gerekenlerin sıralanması oldukça dikkat çekicidir. Öğrencilerin 27 Mayıs’ı kolay bir şekilde idrak edebilmeleri için “*27 Mayıs Okul Piyesi*” isimli bir kitapçık hazırlanmıştır. Üç perdelik temsilde öğrenci olayları, Hürriyet Şehitlerinin hayatlarını kaybetme süreçleri anlatılmıştır.⁶⁸

⁶² Çelik, *a.g.t.*, s. 122.

⁶³ Sarı, *a.g.e.*, s. 63.

⁶⁴ Sarı, *a.g.e.*, s. 58.

⁶⁵ Sarı, *a.g.e.*, s. 72-73.

⁶⁶ Yüksel, *a.g.m.*, s. 107.

⁶⁷ *Milliyet*, 6 Ekim 1962.

⁶⁸ Çağhan Sarı, “27 Mayıs 1960 Darbesi’ni Meşrulaştırma Girişimleri: Okullarda Okutulan Propaganda Yayınları”, *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, Gürsoy Akça Özel Sayısı, 2020, s. 208-219.

Sonuç

Atatürk devrimlerinden taviz verildiğini, dinin siyasi bir istismar aracı olarak kullanıldığını, demokratik kuralların işletilmediğini ve ülkenin bir dikta rejimine gittiğini düşünen bir grup subay, 27 Mayıs 1960 tarihinde hükümeti devirerek yönetime el koymuştur. Kendilerini Millî Birlik Komitesi olarak adlandıran cunta, DP iktidarını cezalandırmak için 1924 Anayasasını askıya almış, hazırlanan geçici anayasaya ekledikleri özel kanunlarla Yassıda yargılamalarını başlatmış, yargılamaların sonunda idam kararları verilmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesi, ordunun gerektiğinde demokrasiye müdahale edebileceğini, seçilmiş iktidarlara devirebileceğini göstermiş, Türkiye’de yaşanan pek çok başarılı veya başarısız darbe girişimini tetiklemiştir. Darbe girişimine karşı basın, sivil toplum kuruluşlarının ve muhalefet partilerinin gerekli ölçüde tepki gösterememeleri de Türkiye’de demokrasi seviyesi için önemli bir gösterge olmuştur.

27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleşikten sonra darbeyi yapanların akıllarındaki en önemli soru işareti “meşruiyet” meselesiydi. Görülüyor ki çok dikkatli ve titizlikle yapılan çalışmalar birden fazla alanda propaganda yapma ihtiyacı duyulduğunu göstermektedir. Özellikle darbenin sebeplerinden biri olarak da gösterilen 1960 yılında Türk ekonomisinin iyi gitmeyişi ülke çapında bir nevi seferberlik gibi görünecek “Hazineye Yardım Kampanyası” türemesine neden olmuştur. Posta pullarından, sigaralara, tahvillere kadar ekonomiyi kalkındırma görünümünde bir dizi propaganda yapılmıştır. Yine bu dönemde ilk defa hatıra para ve hatıra yüzükler basılarak 27 Mayıs “ölümsüzleştirilmek” istenmiştir. Gönüllü veya gönülsüz olsun süreçte hazineye yardım kampanyası kamuoyunda ilgi görmüş ve dönemin basınında yer almıştır. Meşruiyet arayışının yanı sıra darbenin “inkılaba” dönüşmesi için de çaba sarf edilmiştir. “Hürriyet Şehitleri” ismiyle anılan siyasi şehitlik makamının oluşturulması ve naaşlarının Anıtkabir’e defnedilmesi, 27 Mayıs’ı Atatürkçülükle ilişkilendirilmesi, marşlar yazılması, anıtlar dikilmesi bu tutuma en somut örneklerdir. Dönemin teknolojisi de yine uygulamalardan nasibini almıştır. Plaklar, filmler bunlara örnektir.

Halkın desteğini alma gayretiyle gerçekleştirilen yurt gezilerinin sonucunda her ne kadar “halk inkılabı benimsemiştir” tespitiyle noktalansa da 9 Temmuz 1961 Anayasa Referandumunda Anayasa’ya %61,74’lük evete karşılık %40’a yakın hayır oyu çıkması ve 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimlerinde DP’nin mirasçısı iddiasında bulunan Adalet Partisi’nin %35, 491’lik oy alması 27 Mayıs uygulamalarına halkın her kesiminin tam anlamıyla onay vermediğini göstermektedir.

Kaynaklar

Akis Dergisi

Akşam Gazetesi

ALKAN, Mehmet Ö: “27 Mayıs İnkılabı ve Siyasal Propaganda Araçlarından Örnekler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.270, Haziran 2016, ss. 223-239.

ALKAN, Mehmet Ö: “27 Mayıstan Propaganda Hatıraları” *Atlas Tarih*, No: 41, ss. 124-129.

ALKAN, Mehmet Ö: “Anıtkabir’in Unutulan Darbe (Hürriyet, İnkılap, Devrim) Şehitleri” *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 266, Şubat 2016, ss. 44-59.

ALKAN, Mehmet Ö: “Darbelerin Sesleri: Kahrolası Diktatörler Bu Dünya Size Kalır mı”, *Toplumsal Tarih*, Mayıs 2004.

ASLAN, Zehra: “Turan Emeksiz Üzerinden 12 Eylül’ün 27 Mayıs’ını Okumak: Bir İmgenin İmhası Bir Rövanş, *Independent Türkçe*, 12 Eylül 2023.

ASLAN, Zehra: *Yassıada’da Yargulanan Trabzon Milletvekilleri I*, Libra Kitap, İstanbul 2017, s. 26.

AYDIN, Suavi -TAŞKIN Yüksel: *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

AYDOĞAN, Pınar: “27 Mayıs’a Meşruiyet Arayışı: “İnkılap Kervan’ının Sekiz Günlük Yolculuğu”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 54., Ankara 2021, ss. 141-161.

BİRAND, Mehmet Ali: *Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu Belgeseli*, Milliyet-TRT 1990.

BOLAT, Mahmut: “27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı (1963-1980)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. 34, Ankara 2018, ss.377-410.

CELEP, Barış: “Propagandanın Taşrada İnşası: 27 Mayıs 1960 Sonrası Köylerdeki Propaganda Faaliyetleri”, *Siyasal: Journal Of Political Science*, s.29, İstanbul 2020, ss.379-401.

Cumhuriyet Gazetesi

ÇELİK, Fatma Çelik, *1960 Askeri Darbesinde Kamuoyu Oluşturma Projesi: Propaganda*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2019.

Edirne Gazetesi

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-birlik-komitesi-mbk/?pdf=5330> Erişim tarihi: 2 Ekim 2023.

<https://web.archive.org/web/20230417033820/https://www.politikyol.com/cumhuriyetin-numaralandirilmesi-fikri-kimden-cikmisti/> Erişim Tarihi: 2 Ekim 2023.

<https://www.oncevatan.com.tr/27-mayis-ihtilali-sonrasi-propaganda-faaliyetleri-makale,35983.html> Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023.

<https://www.oncevatan.com.tr/27-mayis-ihtilali-sonrasi-propaganda-faaliyetleri-makale,35983.html> Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/27-mayis-1960-darbesi/?pdf=5463> Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023.

Hürriyet Gazetesi.

İNÇİ, İbrahim- ASLAN, Kübra: “27 Mayıs 1960 Darbesi Sonrası Alyans Kampanyası”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. 36, S.1, Y. 2021, ss. 163-186.

KARPAT, Kemal: *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayınları, İstanbul 1997.

KAYNAR, İhsan Seddar: “1960 Askeri Müdahalesinin Türkiye'nin İktisadi Politikalarına Etkisi”, *Yasama Dergisi*, s. 45, Ocak-Haziran 2022.

KILIÇ, Aziz: “27 Mayıs 1960 Darbesine İlişkin Meşruiyet Arayışları”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, c. 10, S.3, Ordu 2020, ss. 954-967.

KUTLU, Aydoğan, *Cumhuriyet Kavramı ve Türkiye'deki Evrimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Milliyet Gazetesi

Meriç Gazetesi

SARI, Çağhan: “27 Mayıs 1960 Darbesi'ni Meşrulaştırma Girişimleri: Okullarda Okutulan Propaganda Yayınları”, *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, Gürsoy Akça Özel Sayısı, 2020, ss. 208-224.

T.C Resmî Gazete

TUNA, Işıl: *Türkiye'de İktidar-Muhalefet İlişkileri*, Libra Kitap, İstanbul 2018.

TUNA, Işıl: “Bir Demokratikleşme Belgesi Olarak Verilişinin 70. Yılında Dörtlülük Takrir”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 15, İzmir 2015, ss. 203-219.

TUNA, Işıl: *Yassıada'da Yargılanan Demokrat Parti Kadın Milletvekilleri*, Libra Kitap, İstanbul 2017.

TUNA, Işıl: “27 Mayıs'ın Gölgesinde Demokrasiye Dönüş: 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. 20, Bahar 2020, ss. 227-251.

TUNA, Işıl: “27 Mayıs Darbesi'nin Edirne'deki Yansımaları ve DP Edirne Milletvekillerinin İfadeleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Y.2017, c. 16, S.32, İstanbul 2017, ss. 65-85

YÜKSEL, Erol Yüksel: “27 Mayıs Askeri Müdahalesinin Meşruiyeti ve Meşruluk Kazandırma Politikaları üzerine Bir Değerlendirme”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 56, Ocak 2021, ss. 99-111.

ZÜRCHER, Erik Jan: *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, Ankara 2002.

Extended Abstract

An Example Of The Use Of Political Propaganda Tools In Turkey: “The Revolution Of 27 May 1960”

After the conclusion of World War II, Turkey underwent several changes in its internal politics in parallel with global developments. The transition to a multi-party system in Turkey commenced, particularly as opposition began to organize within the Republican People’s Party around the “Land Redistribution Law for Farmers.” The official inception of multi-party politics in Turkey can be primarily attributed to the founding of the Democrat Party on January 7, 1946. The Democrat Party emphasized concepts like democracy and reform and managed to secure power with the elections of May 14, 1950. The years from 1950 to 1954, characterized as the “Golden Years,” marked the early period of DP’s rule. Key developments during this period included the lifting of the ban on Arabic call to prayer (ezan), the Press Law based on press freedom principles, and concrete economic development initiatives. These measures significantly contributed to the DP’s increased popularity.

Following their victory in the May 2, 1954 elections, the DP returned to power. However, several events, such as the downgrade of Kırşehir to a district, the 6-7 September incidents, negative discussions regarding judges, and restrictive actions against the press, not only strained relations between the government and opposition but also spurred social opposition. Although DP regained power in the elections on October 27, 1957, they now faced a stronger parliamentary opposition. Heated debates emerged between the government and opposition under the name of “Homeland Front-National Opposition Front.” The establishment of an Inquiry Commission to counter the opposition’s “damaging” activities in parliament, university student protests, and silent marches by military school students increased tensions in the country. The first military coup in the history of the Turkish Republic terminated the Democrat Party’s ten-year rule. The coup, carried out by nearly 60 organization members and supported by around 150 officers outside the chain of command, had the full support of the entire military on the morning of May 27. Although the coup was emphasized to be “neutral,” its true objectives became evident: the arrest of DP members, including President Celal Bayar and Prime Minister Adnan Menderes, launching negative campaigns against the DP, and ultimately closing the party.

A temporary constitution was established on June 12, 1960, and all the powers of the Turkish Grand National Assembly were transferred to the National Unity Committee. The most significant issue on the minds of the coup’s architects after the May 27, 1960 coup was the issue of “legitimacy.” Various political propaganda methods were used by the coup leaders to legitimize the coup and portray the DP government as already illegitimate. From the very first day of the intervention, efforts were concentrated on legitimizing the coup, transforming it into a revolution, and securing its acceptance by the

public through various political propaganda activities. The May 27 Revolution Dissemination and Promotion Commission were established to conduct propaganda activities systematically. In all of these propaganda activities, it was suggested that the DP government had put the country in dire straits, justifying the necessity of the May 27 intervention and the freedoms it brought. The military coups' first-time use of Atatürkism as a source of legitimacy was realized with the May 27, 1960 coup. Expressions like "Martyrs of Freedom," "Second Republic," and "Founding Assembly" illustrate this stance. After the coup, it was explained that the DP government had left the treasury in a "bad state," and a "Treasury Aid Campaign" was initiated across the country to bolster the gold reserves. Postage stamps were printed to generate income for the treasury. Propaganda films, May 27 marches, and propaganda books were among the other materials employed. This study examines the utilization of political propaganda tools in Turkey, offering the example of what the junta did after the military coup of May 27, 1960, to demonstrate how the coup evolved into a revolution.